

Sosyo Ekonomik Stratejiler V

Türk Dünyası Araştırmaları

IJOPEC
PUBLICATION
London ijopec.co.uk Istanbul

Editörler:

Yılmaz Yeşil, Şaban Ertekin, Volkan Yurdadoğ, Sinan Demirtürk

Sosyo-Ekonomik Stratejiler V Türk Dünyası Araştırmaları

Editörler

Yılmaz YEŞİL

Şaban ERTEKİN

Volkan YURDADOĞ

Sinan DEMİRTÜRK

Sosyo Ekonomik Stratejiler V: Türk Dünyası Araştırmaları

(Edited by: Yılmaz Yeşil, şaban Ertekin, Volkan Yurdadoğ, Sinan Demirtürk)

IJOPEC Publication Limited

CRN:10806608

615 7 Baltimore Wharf

London E14 9EY

United Kingdom

www.ijopec.co.uk

E-Mail: info@ijopoc.co.uk

Phone: (+44) 73 875 2361 (UK)

(+90) 488 217 4007 (Turkey)

Sosyo Ekonomik Stratejiler V: Türk Dünyası Araştırmaları

First Edition, December 2017

IJOPEC Publication No: 2017/34

ISBN: 978-1-912503-20-9

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means electronically without publisher's permission. No responsibility is accepted for the accuracy of information contained in the text, illustrations or advertisements. The opinions expressed in these chapters are not necessarily those of the editors or publisher. The publishing, scientific, ethical, and linguistic responsibilities of the chapters in this book belong to the authors.

A catalogue record for this book is available from Nielsen Book Data, British Library and Google Books.

Printed in London.

Composer:

IJOPEC Art Design

London, UK

info@ijopec.co.uk

Cover illustration created by Freepik

27

Özbek Kültüründe Mahtumkulu

Selahittin TOLKUN

Giriş

Türk Dünyası ülkemizde ile ilgili çalışmalarda genel olarak Türkiye ile diğer Türk toplulukları arasındaki ilişki temelinde yapılmaktadır. Ancak Türk Dünyasının geleceği için Türkiye dışı Türk topluluklarının kendi aralarında da tanışmaları, bizim de onların kendi aralarındaki etkileşimin boyutundan haber olmamız gerekmektedir. Özbek Türklerinin kültür hayatını etkileyen diğer Türk topluluklarına ait klasik dönem şairleri incelendiğinde iki kişinin öne çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki Fuzûlî'dir. Fuzûlî'nin etkisini daha önce yayımladığımız bir yazıda ele almıştık (Tolkun 1998). Bir diğer önemli şair de Türkmen şairi Mahtumkulu'dur. 18. yüzyılda yaşamış olan büyük Türkmen şair ve bilgisi Mahtumkulu kendi topluluğu dışında Özbek Türkleri için de sevilen bir şahsiyettir. Şairin ismi, Arap alfabesiyle *مختوم قولى فراغى*, *مختم قلى فراغى*, *مختوم قلى فراغى*, *مخدومقلى فراغى* gibi şekillerde yazılmaktadır. Günümüz Türkmen Türkçesinde ise *Magtymguly Prragy* (günümüz Türkmen imlasiyle *Magtymguly Pyragy*) bilinen şair Özbek Türklerince genellikle genel olarak *Mäxtumquli* veya tam adıyla *Mäxtumquli Firâğiy* (günümüz Özbek imlasiyle *Maxtumquli Firog'iy*) olarak tanınmaktadır. Ancak kimi kaynaklarda *Mäxdumquli* olarak da kaydedildiği görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin böl-yönet siyaseti gereği Türkistan Türklüğünü parçalayıp Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Türkmen, Uygur olarak kabile adlarının ön plana çıkardığında bir de bunlara millî kahramanlar, öncü modeller kazandırması gerekmiştir. Bunun için de her Türk topluluğunda bir aydın ön plana çıkarılmıştır: Özbekler için Nevâî, Kazaklar için Abay, Kırgızlar için Manas, Türkmenler için Mahtumkulu, Karakalpaklar için Berdak ve Uygurlar için ise Bilal. Ancak bunların hepsi aslında Türkistan Türkleri için ortak kıymeti haizdi. Bu durumu, Mämädäli Mähmudov, "Özligingni Unutmä Elim!" (Kimliğini Unutma Halkım!) başlıklı yazısında şöyle ifade etmektedir. Biz Bâbur Özbek'in, Mahtumkulu Türkmenlerin, Abay

Kazakların, Toktagul Kırgızların Berdak Karakalpakların Bilal Uygurların diyecek dersek yanılırız. Netice olarak bizler – Türkmenler, Kırgızlar, Uygurlar, Kazaklar, Karakalpaklar, Özbekler - kadimden tâ Ekim İhtilali'ne kadar aynı dilde konuşup aynı dilde okuyup aynı yazıda yazagelmışiz.(Mähmudov: 116)

1. Özbek Türklerince Mahtumkulu'nun Sevilmesinin Sebepleri

İlk olarak Özbek toplumu kültürel zevk olarak *Mümtaz Edebiyat* diye adlandırdıkları Çağatay Edebiyatıyla bağlarını koparmamışlardır. Günümüz Özbek şairleri bugün bile Batı tarzı şiirler yanında klasik edebiyat gelenekleri ve kelime kadrosuyla eserler vermektedirler (Tolkun 2008). Öte yandan Özbek bestekâr ve ses sanatçıları başta Nevâî olmak üzere gerek Nevâî öncesi gerekse sonrası şairlerin miraslarından yararlanmaktadırlar. Türkistan'daki Türkmenler için Anadolu ve Azerbaycan Türklüğünü dikkate aldığımızda Oğuzların ata yurdu terk etmeyen koludur diyebiliriz. Bu kol mensupları, Harezm dönemindeki kimi eserlerde Türkmen Türkçesinin izlerin bulunması bir yana, asırlarca Çağatay Türkçesini edebî dil olarak kullanmışlardır. Türkmen yazı dilinin Mahtumkulu ile başladığı araştırmacılarca genel kabuldür. Ancak bizzat Mahtumkulu'nun kendisi de bir şair olan babası Devlet Muhammed Âzâdî (günümüz Türkmen söyleyişle Dövletmemet Azadı) eserlerini aruz vezniyle Çağatay Türkçesi kaleme almış bir şairdir. Evet, Mahtumkulu Türkmen Türkçesiyle yazmıştır; ancak bir ilk, öncü olması hasebiyle Çağatay Türkçesinden hiç etkilenmediği söylenemez. Dolayısıyla Mahtumkulu klasik ananeye ve kelimelere büyük ölçüde dayanmıştır.

2. Mahtumkulu'nun Şiirlerindeki Çağatay Türkçesine Ait Unsurlara Örnekler

Aşağıda şairin şiirlerden bölümler verilmiştir. Bunlardaki altı çizili olanlardaki ekler yahut kelimeler Çağatay Türkçesine özgüdür. Bunlar günümüz Türkmen Türkçesinde bulunmaz. Bu durum şiirlerden hemen sonra tabloda gösterilmiştir.

Yıgılap geçer halımga

Giñ gövrämi gam basıpdır özünden,
Baş hem gelse, yıgılap geçer halımga. (Garrıyev: 34)

Halıñ seniñ

Ogrı bolsañ, diñlegil, bolgay niçik halıñ seniñ;
Kişi malıga gider köñlüñ, gözüñ, pälüñ seniñ;
Misli şeytan aldagdır mekirüñ-alıñ seniñ,
Bu yalançılık bile ötgey mahı-salıñ seniñ,
Dovzaha dogrı barar, billa, giden yoluñ senin (Garrıyev: 129)

Bilmedim

Az ömrümi köp sövdaga satıp men,
Özüm bilmey, ol deryaga atıp men,
Ne ummandır, ne talapdır, yatıp men,
Zemin kaysı, zaman kaysı, bilmedim. (Garriyev: 60)

Gözel Şirgazi

Hoş gal, bu gün Ceyhun bahrından aşdım,
Gider boldum, hoş gal, gözel Şirgazi!

...

İlim-taglım algan seni unutmaz,
Gider boldum, hoş gal, gözel Şirgazi! (Garriyev: 145-146)

Baradır

Gerçe ot yaksalar aşık yagından,
Ölüm asan erer dost pıragından,
Hicran meni goydı sabır dagından,
Pırak bogum-bogum söküp baradır... (Garriyev: 35)

Aşık Bolmuşam

Dost, hovayı vaslıñı men munça çenden isterem,
Damı-zülpüñ kasdına özümni zından isterem. (Garriyev: 130)

Şiirlerde geçen bağımlı ve bağımsız biçimbirimlerin ölçünlü Türkmen ve Özbek Türkçesiyle mukayesesi ve Türkiye Türkçesi karşılığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Mahtumkulu'daki biçim	Ölçünlü Türkçesi	Türkmen	Ölçünlü Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
algan	alan		âlgän	alan
asan erer (< asan erür)	asandır		âsândir*	kolaydır
atıp men	atıpdırın		âtıbmän	atmışım
bahrından	bahrından		bähridän	denizinden
baradır	barıp dur / barar		bârâdi*	varıyor, varır
bilmey	bilmeen (bilmän) / bilmezden		bilmäy	bilmeden
diñlegil	diñlegil		tinglägin*	dinle
halınga	halıma		hâlimgä	halime
isterem	islerin		istärmän *	isterim
kaysı	haysı		qäysı	hangi

malıga	malına	mâligä	malına
ötgey	ötcek	ötädi / ötär*	geçer, geçecek
özimni	özümü	özimni	kendimi
yıglap	aglap	yıgläb	ağlayıp

Hemen hatırlatalım ki yukarıdaki tabloda geçen başlarına (*) işaretli biçimler için Özbek şiir dilinde şair isterse *âsân erür*, *bârädur*, *tinglägil*, *istärüm*, *övgäy* biçimlerini kullanabilir (Tolkun 2008). Ancak hemen belirtelim ki Mahtumkulu'nun şiirlerinde bu biçimbirimlerin yanında günümüz Türkmen Türkçesindeki kullanışları da bulunmaktadır.

Mahtumkulu'nun büyüklüğü eserleriyle yalnızca Türkmen lehçesinin kurucusu olmasına bağlanamaz. O aynı zamanda duygularını samimi ve yer yer sözlü edebiyatın yer yer klasik edebiyatın zevkine uygun biçimde ifade etmiş bir şairdir. Bu konuda *İslam Ansiklopedisi*'nde şöyle denmiştir:

Edebi Doğu Türkçesi yanında Arapça ve Farsça öğrenen Mahtumkulu Nizamî, Sa'dî-i Şirazî, Alî Şîr Nevâî ve Fuzulî gibi klasik şairleri okumuştur. Buna rağmen kendisinden öncekiler gibi klasik Türk edebiyat diliyle değil genel olarak canlı Türkmen şivesiyle ve sade bir üslupla şiirler yazmıştır. Böylece Türkmen edebî dilinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine önemli bir hizmette bulunmuştur. Türkmen Edebiyatına öncü olması yanında ideal Türkmen tipine örneklik etmesiyle de halkı tarafından sevilip benimsenmiştir (Kahraman: 394). İşte klasik dönem eserlerinden zevk alan ama aynı zamanda zengin bir sözlü edebiyata sahip olan Özbek Türkleri için Mahtumkulu bu yönüyle de etkileyici bir şahsiyettir. Mahtumkulu'nun bu özelliği, şairin Âbdumomin Cumäyev ve Cumänâzâr Zulpiyev tarafından Özbek Türkçesine uyarlanmış şiirlerinin yayımlandığı kitabın ön sözünde şöyle ifade edilmektedir. İşte bu altın silsilede meşhur Türkmen şairi Mahtumkulu'nun özel bir yeri vardır. Mahtumkulu (1733-1791) ateşli lirik şair, kendi halkının sevgili mugannisi, aynı zamanda da Özbek şairidir. Çünkü onun şiirleri daha hayattayken bütün Türk halkları bilhassa da Özbek halkı arasında yayılarak okunagelmıştır. Harezmi ozanlar nesillerdir Mahtumkulu'nun şiirlerini bestelemekte ve okuyagelmektedirler. Şairin "Firâgî" (firak, ayrılık demektir) diye mahlası da vardır; ancak o halk arasında Mahtumkulu adıyla meşhurdur (Cumäyev – Zulpiyev: 3).

Keza Mahtumkulu hakkında *Özbek Milliy Antsiklopediyası*'nda şu yorumda bulunulmuştur.

Mahtumkulu'nun şiirleri bütün Türk halkları, özellikle de Özbeklerin de kültürel mirasına dönüşmüştür. Birkaç defa şiirleri Özbek diline tercüme edilerek yayımlanmıştır. Birçok şiiri ses sanatçıları tarafından bestelenerek okunmaktadır. Mahtumkulu hakkında sinema filmi, tiyatro ve edebî eserler de yazılmıştır (Kärimov: 373). Yine Qäsımov vd. tarafından hazırlanan *Özbek Âdäbiyâtı Mäcmuä (XV äsrning ikkinçi yärmi – XIX äsr) 10-*

Sinf Üçün kitabında da *Alişir Nevâi*, *Muhammed Salih*, *Babür*, *Turdı Ferâğî*, *Meşreb*, *Munis*, *Üveysî*, *Nâdire*, *Âgehî*, *Kâmil Hârezmî*, *Mukîmî*, *Furkat* gibi Özbek aydınları tarafından *Mümtâz Edebiyât* diye adlandırılan Çağatay dönemine ait şairlere yer verilmiştir. Ardından *Câhân Âdâbiyâtı Nâmunâleri* bölümünde Fuzûlî ile Mahtumkulu'nun şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Kitabın bu bölümünde Mahtumkulu'ya ait sırasıyla *Fâlâk 'Âlif' Qâddim Dutâ Äylâdi*, *Köring*, *Bolmä*, *Bolmä*s ile *Sävâlu Cävâb* şiirlerinin günümüz Özbek Türkçesine uygunlaştırılmış biçimleri bulunmaktadır (Qâsimov: 392-398).

Mahtumkulu'nun Özbek Türklerindeki etkisinin ikinci sebebi Özbek Türklerinin yapısından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Özbekler esas itibarıyla Karluk, Kıpçak ve Oğuz Türklerinin karmasıdır. Günümüz Özbek edebî dili esas itibarıyla Karluk grubuna dayanmaktadır. Fergana vadisi, Taşkent ile Semerkant ve Buhara'nın şehir merkezi Karluk; Surhanderya, Kaşkaderya bölgeleri, Tacikistan ile Afganistan'daki Özbekleri önemli bir kısmı Kıpçak; Harezmi bölgesi ise Oğuz soylulardan oluşmaktadır. Harezmi kadim zamanlardan beri bir kültür merkezidir. Bölgeden birçok büyük şair, edip, bestekâr ve ses sanatçısı yetişmiştir ve hâlen yetişmektedir. Bunlar esas olarak gerek klasik dönemde gerekse günümüzde yazı diline uygun eserler vermişlerdir; ancak zaman zaman ağız özelliklerini eserlerinde aksettirmişlerdir. Dolayısıyla diğer gruplara mensup Özbekler, Harezmi sanatçılardan dolayı Oğuz lehçesine de aşinadırlar. Bu bölgeden yetişen ses sanatçıları hem Özbek hem de Türkmen topluluklarıncı sevilerek dinlenmişlerdir.

Mesela bu bölgeye ait şarkıları seslendiren meşhur Özbek ses sanatçılarından *Kâmilcân Âtanîyâzov* (1917-1975), *Âtâcân Xudâyşükürov* (1944 – 1994), *Âtâcânov Ârtiq* gibi besteci ve yorumcular hem Özbekistan hem de Türkmenistan'da *devlet sanatçısı* anlamında verilen *xâliq artisti* unvanlarına sahiptir. Mahtumkulu'nun bestelenmiş şiirleri yalnızca Harezmi Özbek ses sanatçıları değil, başta Namanganlı *Kâmâlidîn Râhimov*, Andican'a bağlı Asaka ilçesinden *Şerâli Corâyev*, Margılanlı *Mâ'murcân Uzâqov* gibi aslen Karluk grubu mensubu Özbeklerin yaşadığı Fergana vadisinden olan ve Özbek halkı tarafından büyük sevgi ve itibar gören sanatçılar tarafından da okunmuştur.

Üçüncü sebep Mahtumkulu'nun şiirlerinde en çok işlediği konulardan birinin öğütler olmasıdır. Bu konuda, günümüz Özbek şiirinin önde gelen isimlerinden ve Özbekistan millî marşının yazarı olan rahmetli Âbdullâ Âripov (1941 –2016), *Köngil Kâlitri* (Gönül Anahtarı) başlıklı yazısında Mahtumkulu'dan şöyle bahsetmektedir: Şark şiirinde tesirli didaktizmin özel bir yeri vardır. Mesela, Mahtumkulu gibi deha şairler bu türü yüksek sanat derecesine çıkarabilmişlerdir. Onların şiirlerinde şairin yakıcı özlemi saçılmaktadır (Âripov 2001b: 38). Benzer düşünceleri Özbek âlimi Lâziz Qâyumov da dile getirmiştir: Mahtumkulu'nun şiirleri iki halkın gönlünden geçenleri beyan eder. Bu yüzden de Mahtumkulu'nun öğütleri bana babamın nasihatleri kadar tesirlidir (Ödâyev vd.: 124).

Son sebep ise Arap alfabesinden kaynaklanmaktadır. 1930'lara kadar gerek Özbekler gerekse Türkmenler Arap alfabesi kullanmışlardır. Arap alfabesinin kalıplaşmış imlasından dolayı birleştirici özelliği bulunmaktaydı. Dolayısıyla Sovyet öncesi Özbek aydınlarının Mahtumkulu'yu özgün metinlerden okuyup anlaması daha kolaydı. Alfabe değişikliğine rağmen eski kültürel zevkin sürdürülmesi de Mahtumkulu'nun Özbek halkı tarafından unutulmamasına sebep olmuştur.

3. Mahtumkulu'nun Şiirlerinin Özbekistan'da Yayınlanması

Mahtumkulu'nun etkisinin, etkinliğinin önemli bir göstergesi şairin eserlerinin Özbek okurlara takdimi boyutudur. *Özbek Milliy Antsiklopediyası* ile *Mustaqıl Dävlätlär Hämdostligi Xälqlär Ädäbiyatı* (bundan sonra MDHXÄ olarak geçecektir.) (Bağımsız Devletler Topluluğu Halklarının Edebiyatı) kitapları yanında diğer birçok kaynakta belirtildiğine göre Mahtumkulu'nun şiirleri Özbekistan'da değişik kereler basılmıştır (Kärimov: 373; MDHXÄ: 28).

Elimizdeki kaynaklara göre, Sovyet öncesi dönemde Özbek okurlar için Mahtumkulu'nun şiirleri 1907 Taşkent'te N. P. Ostroumov, 1910 Taşkent'te Ärifcänov ve 1912 Buhara'da Qurbänberdi Gürgänî tarafından yayınlanmıştır (Kahraman: 394; Aşırpür – Yüsuf Gocuk: 7). Bunların dışında Çarlık işgâli döneminde çıkan gazetelerde şairin eserlerinden örneklerin basıldığını kaynaklarda zikredilmektedir.

Şairin şiirleri halkımız arasında asırlar boyunca meşhur olmuştur. Eserlerinin elyazmaları çok yaygın olup, "taşbaskı halinde hem Hive hem de Taşkent'te birkaç defa neşredilmiştir. Onlarca şiiri birkaç defa Taşkent'te çıkan *Türkistan Vilâyetinin Gazetı* nde yayınlanmıştır. Ebu Reyhân Birünî adındaki Şarkşunâslik (Şarkiyat) Enstitüsü'nde Mahtumkulu'nun şiirlerini içeren 5 elyazması bulunmaktadır (Äçilov: 17). Aşağıda Sovyetler Birliği ile istiklal sonrası dönemde Mahtumkulu'nun şiirlerinden oluşan veya şairin bir kısım şiirlerinin yer aldığı eserler basım yılı ve yerine göre dökümlenmiştir. Ancak yararlandığımız kaynaklarda bu yayımların künyeleri sıkıntılıdır. Bu kaynakların bir kısmını doğrudan gördük, bir kısmını yararlandığımız kaynakların kaynakçalarından veya kaynakların içinde verilen bilgilerden, bir kısmını ise genel ağdan elde ettik. Dolayısıyla kimi kaynaklarda yayıma hazırlayanlar, kimilerinde yayınevleri, bir tanesinde yayım yeri hakkında eksiklikler bulunmaktadır.

- 1958 Taşkent, Tännlängän äsärلär, Cumäniyoz Şäripov, Fän (Qurämbojev: 148)
- 1960 Taşkent, Mäxtumquli Tännlängän Äsärلär (MDHXÄ: 28)
- 1963 Taşkent, Tännlängän Äsärلär (Kärimov:373)
- 1964 Taşkent, Mäxtumquli Şe'riyatı Özbekiständä K., Qurämbäjev (MDHXÄ: 28)
- 1971 Taşkent, Mäxtumquli Şe'rlär (MDHXÄ: 28)

- 1976 Taşkent, Mäxtumquli Şe'riyatidän, Cumäniyoz Şäripov
- 1978 Taşkent, Özbek-Türkmän Ädäbiy Äläqäläri Qurämbäyev (Kärimov:373)
- 1983 Taşkent, Mäxtumquli vä Özbek Ädäbiy Muhiti H. Äbdulläyev (MDHXÄ: 28)
- 1991 Bu näqldir Äbdumo'min Cumäev, Cumänäzär Zulpiev, Kämäläk (internet 7)
- 1995 Taşkent, Mäxtumquli Säylänmä, Muzäffär Ähmäd, Yäzuvçi yayinevi (Kärimov:373)
- 1999 Taşkent, Özbek Ädäbiyatı (10- Sinf üçün), B. Qasımov N. Cumäyev (MDHXÄ: 28)
- 2000 Ürgenç, Türkmän Mumtâz Şe'riyatı Durdänäläri (Kärimov:373)
- 2004 Mäxtumquli she'rläri, hazırlayanlar: Äbdumo'min Cumäev, Cumänäzär Zulpiev, Özbekiston Yozuvchılar uyushmäsi yayını. (internet 7)
- 2004 Taşkent, Mäxtumquli (Turkmäniston) Säylänmä; hazırlayan: Mirzâ Kencäbek, Fän yayinevi
- 2006 Taşkent, Dunyâ Ötib bärädır Mäxtumquli ,1 hazırlayan: Ergäş Äçilov, Şärc yayinevi.
- 2008 Taşkent, Mäxtumquli Firäğiy Säylänmä, Hazırlayan: Äbdumomin Cumäyev Cumänäzär Zulpiev, Özbekistân yayinevi
- 2014, Taşkent, Mäxtumquli, Äsärlär, hazırlayan: Äbdumo'min Cumäev, Cumänäzär Zulpiev, Istiqläl nuri Yayinevi (internet 7)
- 2015 Taşkent, Mäxtumquli, hazırlayan: Ergäş Äçilov, Özbekistân yayinevi.

Görüldüğü gibi Mahtumkulu'nun şiirleri Özbekistan'da hiçbir yabancı şaire nasip olmayacak ölçüde basılmıştır. Üstelik bunlar bizim tespit edebildiklerimizdir. Bunların dışında mutlaka başka yayımlar da bulunuyordur. Bunların dışında sanal ağdaki değişik Özbek edebiyat sayfalarında da şairin eserlerinden örnekler verilmektedir. Bunlardan birkaçını burada veriyoruz.

- Mäxtumquli . She'rlar. Maqsud Asror tarjimalari (internet 7)
- Махтумқули ОШИҚ БЎЛМИШАМ... Туркманчадан Хуршид Даврон табдил қилган (internet 1)
- Mäxtumquli Firog'iy. She'rlar. Turkman tilidan Ergash OCHILOV tarjiması. (internet 2)

---

¹ Bu eser için iki ayrı tarih düşünülmektedir. www.ziya.uz adresinden eserin taranmış biçiminde 2007, ancak <http://uzedu.uz/Xtv/IchkiBatafsil/90?ID1=304> erişim: 26.08.2017 adresinde ise 2006 verilmektedir.

- Mäxtumquli (1733–1790), Xurşid Davron uyarlaması, (internet 3)
- Mäxtumquli – Valiy Shoir (Tarjimon Muqaddimasi), Mirza Kencabek tarjiması (internet 4)

Bu adreslerde göze çarpan ilginç bir nokta da Mahtumkulu'nun şiirlerinin Özbek Türkçesine çeviride genellikle *tärcimä* kelimesi kullanılır. Ancak Xurşid Davron *täbdil* “değişme, değiştirme” kelimesini kullanmaktadır. Bundan dolayı biz bu kelime yerine Türkiye Türkçesindeki uyarlama kavramını tercih ettik. Bunların dışında genel ağdaki birçok Özbek Türkçesindeki başta kültür ve sanat olmak üzere değişik sayfalarda Mahtumkulu ile ilgili bilgiler, şiirlerinden örnekler bulunmaktadır.

4. Özbek Aydınlarının Mahtumkulu Hakkında Düşüncelerinden Örnekler

Mahtumkulu'nun şiirlerinin yer aldığı “Dunyâ Ötib Bârâdur” adlı eserde şairin Özbekler için önemi şöyle anlatılmaktadır: Mahtumkulu bütün Türk halkları gibi Özbek halkının da öz şairine dönüşmüştür. Şairin şiirleri elyazması halinde asırlar boyunca halkımız arasında çok yayılmıştır. Yurdumuzda Mahtumkulu'nun adını bilmeyecek Özbek, onun hassas şiir ve türkülerinin girmedığı bir Özbek evi bulunmaz diyebilir olursak mübalağa etmemiş oluruz (Açilov: 2). Özbekistan radyo ve televizyonu her gün Mahtumkulu'nun şiirlerinden bestelenmiş eserleri yayınlamaktadır (Açilov: 18). Yukarıda bahsi geçen ünlü şair Abdullâ Âripov, kendisiyle Rus şair ve yazarı Puşkin üzerine yapılan bir sohbetçe şöyle demektedir: İnsan çocuklarının dilsiz bebeklik çağlarında bir birine benzer biçimde gülüp ağladıkları gibi gerçek edebiyat da bütün halklar için aynıdır. Bizim ulu atamız Alişir Nevâi de mesela Câmî ve Şekspir, Mitskiyeviç ve Mahtumkulu gibi yine aynen Puşkin gibi bütün insanoğlu için sevimli bir dehadır (Âripov 2001b: 83). Abdullâ Âripov, aynı zamanda 1990'da yazdığı *Âyrılmäs* (Âripov 2001a: 296-297; Açık: 48) adlı şiirinde ise şöyle söylemektedir:

Bir yändä Türkmänim, Qırğız, Qâzâğım Ârâlgä termülğän Qâräqälpâğım, Özbeğim, Tâcigim – közim qârâğım Cäm bolğändä qâtâridän âyrılmäs. Qolğä qälâm âldım qutluğ bir küni, Mähtumquli şe'rin bolib mäftunu, Äğär küylär bolsä Abdullâ unı, Bir umrgä şox töridän âyrılmäs.	Bir yanda Türkmen'im, Kırgız'ım, Kazak'ım Aral'a gözlerini diken Karakalpak'ım, Özbek'im, Tacik'im, göz bebeğim, Cem olunca sıradan ayrılmaz. Elime kalem aldım kutlu bir gün, Mahtumkulu şiirinin olup meftunu, Eğer terennüm ederse Abdulla onu Bir ömür sevimli yerinden ayrılmaz.
--	---

Modern Özbek edebiyatının önde gelen şairlerinden Mirtemir'in (1910-1978) Mahtumkulu'nun şiirleri hakkında Kasım 1960'da Aşkabat'ta kaleme aldığı şiirinden bir parçayı aşağıda veriyoruz (Mirtemir: 92).

BÄRHÄYÄTLİK	YAŞIYOR OLMAK
.... Mäxtumquli şe'ring şärbätin içib qândım Yüz elning şäiridäy men häm dilimdän yândım, Yüz elning şäiridäy men häm dildä quvândım, Yüz elning şäiridäy – Şe'ring ölmäs küçigä men häm dildän inândım.	... Mahtumkulu şiirinin şerbetinden içip kandım, Yüz halkın şairi gibi gönlümden yandım. Yüz halkın şairi gibi men de gönülden kıvandım, Yüz halkın şairi gibi Şiirin ölmez gücüne ben de gönülden inandım.

Özbek toplumunun manevi kökleri hakkında hazırlanan ve İbni Sina, Farabî, Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevâi, Timur'dan başlayıp Mahmud Hoca Behbudi, Fitrat gibi yakın geçmişe kadarki süreçte Orta Asya'da yaşamış büyük şahısların tanıtıldığı "Büyük Simâlar, Allâmeler" adlı kitabın her biri ayrı kişilerce hazırlanan bölümlerden birisi de Mahtumkulu'ya ayrılmıştır. Kitabın takdim bölümünde "Bu kitap, 1995-1997 yılları boyunca neşredilen üç ciltlik "Büyük Simâlar, Allâmeler" adlı kitabının geniş okuyucu kitlesinin istekleri dikkate alınarak yapılan düzeltme ve eklemelerle tek bir kitap hâline getirilerek neşre hazırlanmasının sonucudur." notu düşülmektedir (*Mâ'nâviyât Yulduzlârı*: 3). Öyleyse bu kitapta yer alan diğer büyükler gibi Mahtumkulu'nun da Özbek aydınlarının ilgisini çektiğini ve gelecek nesillerin tanınması gerektiğini düşündüğü biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu kitaptaki *Mäxtumquli* bölümünü S. Erkinov kaleme almıştır (Erkinov: 293-296.). Yazar, Mahtumkulu ile ilgili bilgiler verdikten sonra yazının değişik bölümlerinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

/.../ Mahtumkulu'nun eserlerinin konuları, tür özellikleri, kullandığı şekillerin özgünlüğü, eserlerindeki dilinin halk diline son derece uygun olması, uzun bir geçmişe dayanan Türkmen edebiyatını yeni bir basamağa yükseltti.

Öğüt-nasihat Mahtumkulu'nun yaratıcılığının mühim bir yönüdür. Şairin bize kadar ulaşabilen şiir mirası, kendi döneminin edebî hayatının bütün mevzularını içerir. Zaten, Mahtumkulu'nun yaratıcılığının halk arasında kabul görmesi ve yayılmasında Şark'ın şiir gelenekleriyle birlikte Türk halklarının türkü, folklor murabaları şeklindeki eserlerinin büyük rolü oldu.

/.../ Şair, Türkmenler arasında meşhur bir danışman olarak ün kazanmıştır; ancak Özbeklerin de en sevgili şairi olarak görünmüştür.

Türkmenistan Bilimler Akademisi'nin elyazmaları bölümünde Mahtumkulu'nun eserlerinin yüz civarında nüshası bulunmaktadır. Şairin "Seçme Eserleri" çevirmen C. Şarıpov tarafından Özbek diline çevilerek 1958'de Taşkent'te yayımlanmıştı. 1976'da ise *Mähtuquli Şe'riyätidän* "Mahtumkulu Şiirlerinden" adıyla yeniden yayımlandı. Özbekistan'da şairin eserleri üzerinde bir dizi araştırmalar yayımlanmıştır. Her seher havadaki radyo dalgalarıyla Lutfi ve Ali Şîr Nevâî'nin bestelenmiş eserleri yanında Özbeklerce çok sevilen Matumkulu'nun da bestelenmiş şiirlerini dinleriz." (Erkinov: 294-296)

Hämidullâ Häsänov da *Säyyäh Âlimlär* adlı kitabında Mahtumkulu'ya yer vererek kitabın "*Mähtuquli Türkmän Bulbuli*" başlıklı bölümde şunları söyler:

Mahtumkulu Ferâğî keskin, etkili, halkın benimsediği, Türkmenlere de Özbeklere de öz ana dili gibi anlaşılır olan şiirler yazmasıyla bütün Şark'ta meşhurdur (Häsänov: 221).

Mahtumkulu'nun değerini büyük Özbek yazarı Ğäfur Ğulâm'da şöyle ifade eder:

Türkmen Mahtumkulu, Kazak Abay ve Karakalpak Berdak, bunların üçü Orta Asya sahralarının üç parlak yıldızdır (Ödäyev vd.: 82).

Yâqubcân Xocämberdiyev'in 1990'da kaleme aldığı "Cär Yäqäsidadı Ğälâmân Oş Vilâyätidän Fäciälär İzidän" başlıklı yazısında şöyle demektedir:

Bugün bütün dünyada meydana gelmekte olan sosyal ve siyasî cereyanlar halkların yakınlaşmasına, meseleleri birlikte halletmeye teşvik ediyor. Bilhassa örf-adetleri, inanışları, tarihleri birbirine yakın olan halklar birlikte hareket etmeye çabılıyor. Kadim Türkistan halkları da bu cereyanın dışında değildir. Bilhassa Orta Asya'da meydana gelen etnik çatışmaları cumhuriyetleri özerk bölgelere, parçalara bölerek değil, tersine birleştirmeye, ancak yekpare Türkisan yolunda ilerlemeyle doğru halletmek mümkündür. /.../ Halbuki Orta Asya halklarının zengin medeniyete, kadim tarihe sahip oldukları herkesin malumudur. İbni Sna, Bîrûnî, Fârâbî, Nevâî, Bâbü, Mahtumkulu, Abay gibi büyük âlimleri yetiştiren halk hiç mânen fakir olabilir mi? Elbette olmaz!(Xocämberdiyev: 76)

Mahtumkulu'nun Fergana vadisinde bile sevildiğinin bir diğer örnek de Fergana şehrinin Nâvkât ilçesinde doğan ancak hâlihazırda Londra'da yaşayan Özbek yazarı Hämîd İsmâil'in Hariçteki Edebiyat e-dergisinde yayımlanan ve Özbek müziğiyle ilgili hatıralarını anlattığı *Men Sevğan Aşula* (Benim Sevdiğim Şarkı) adlı denemesidir. Bu denemede yazar, Mahtumkulu'dan da bahsederek şunları söyler:

İşte o sıralar uzun kış günlerinde sandal² önünde Soyvet sisteminin sebep olduğu hayattan dolayı ayakları romatizma olan annemin ayaklarını ovarken, annem şu kitapçı Mevlüde Ablâ'dan aldığı bir kitapçığı elime tutuşturur ve “Mahsumkulu'dan biraz oku, Mahsumkulu'dan.” derlerdi. Anne, “Onun adı Mahsumkulu değil, Mahtumkulu!” diyerek bilgiçlik taslardım ben. Annem ise 19. asrın başlarında, dere kenarlarında, kendi üzüm bağlarında dolaştıklarını mı veya kimsenin bulunmadığı havuzda kız kadreşleriyle birlikte parmaklarıyla burunlarını, kulaklarını, gözlerini kapatıp suya daldıklarını mı, yoksa bu hayatın vefasızlığını ve kötü alinyazılarını mı hatırlamış gibi düşüncelere daldı. Uzaklardan - az önceki Mevlüde Ablâ'nın kitapçı dükkanında mı bilinmez - yeni çıkan bir plağın sesi – Mahtumkulu veya başka bir Türkmen mi olur Özbek mi olur - şairlerin sahraî sözlerine eğirip eğirip tutmanın mümkün olmadığı iplerle gözle görmeyen esrarengiz ve özem dolu kumaşlar dokurdu.(bk. internet 5)

Benzer duygular Özbek âlimi Laziz Kayumov da dile getirmiştir:

Mahtumkulu'nun eserleri kitap olarak yayımlandığında kitabı alamadım ve onun bir sonraki neşrine kadar içimde ukdeyle dolaşım. Mahtumkulu'nun şiirleri iki halkın gönlünden geçenleri beyan eder. Bu yüzden de Mahtumkulu'nun öğütleri bana babamın nasihatleri kadar tesirlidir. Buhara'da ve Hive'de onun okuduğu yerleri gösterdiklerinde, kendimi Hokant'ta Mukîmî'nin hücresindeymişim hissettim... Eğer Ferâğî, Nevâ'yi üstat olarak kabul ediyorsa, şairin bizzat kendisi de takipçilerini ve sevenlerini bir yere toplayacak olursa, bunların arasında birçok Özbek de bulunacaktır (Ödäyev vd.: 124). Bilindiği gibi Özbekler, Özbekistan'ın dışında büyük etnik grup olarak Afganistan'ın kuzeyinde, diğer adıyla Güney Türkistan'da yaşarlar. Burada yaşayan Özbekler için de Mahtumkulu'nun etkili olduğunu görüyoruz. Bu durumu Abid Nazar Mahdum “Mahdumkulu Şiirinin Çok Sevilip Yayılmasının Sebepleri Üzerine” başlıklı makalesinde ele alarak, Güney Türkistan (Afganistan) Özbeklerinin Mahtumkulu'ya olan ilgisini şöyle gösterir:

Hafizî Cevzcâni, Afganistan Cevzcân Valiliği'nin resmî yayın organı olan *Faş-nâme-i Şehr-vevd* de Özbekçe olarak neşrettiği yazıda şöyle diyor: Mahdumkulu şiiriyeti, barça Türki milletler, cümleden Özbeklerning hem manevî mülkige aynalgen, bir niçe merte, şiirleri Özbek tilige tercüme kılıp neş etilgen, köplep şiirleri hafızlar tamanidin küyge salıp aytladı (Mahdum: 199).³

² Bir tür ısınma tekniği. Özbeklerde köylerde kışları ısınmak için yere küçük bir masa yerleştirilir; bunun altına dışarıda ateş yakılarak elde edilen köz, küçük bir tencere büyüklüğünde bir kabin içindeki bolca külün içerisine yerleştirilerek konur. Sonra da bu masanın üzerine büyükçe bir yorgan örtülür, yine masanın çevresine minderler döşenir. Ev halkı bu minderlere oturur ve ayaklarını yorgan altına sokarak vücutlarını ısıtır.

³ Metnin Özbek Türkçesi kısmının çevrisi: Mahtumkulu'nun şiirleri bütün Türk halkları bu cümleden Özbeklerin de manevî mülküne dönüşmüştür. Bir çok defa şiirlere Özbek diline tercüme edilerek neşredilmiş, bir çok şiiri ses sanatçıları tarafından bestelenerek söylenmektedir.

Hâlen Afganistan'ın kuzeyindeki Andhoy şehrinde yaşayan Metîn-i Andhôi "bizdâ bâr" redifli kasidesinde bütün Türk büyüklerini sıralarken Mahtumkulu'dan da bahseder: Yengrâgây "Mâxdumquli" eş'arîdân dil nâgmâsi Mâ'rifât küyçisi "Bâyram Xân"-i xânân bizdâ bâr (Tolkun 2016: 139)

Çevirisi: Mahtumkulu'nun şiirinden gönül nağmesi yankılanır, marifet mugannisi hanlar hanı Bayram Han bizde var.

Son olarak henüz bebekken annesinin kucığında anavatanı Türkistan'ı terk ederek önce bir süre Afganistan'da yaşayan ve sonra Türkiye'ye göç eden Sabir Seyhan'dan (Özbek imlasıyla *Sobir Sayhon*) örnek vermek istiyoruz. Seyhan, hatıralarından yola çıkarak ana dili Özbek Türkçesiyle kaleme aldığı *Buğdây Ekib Ârpâ Orgänlär* (Buğday Ekib Arpa Biçenler) adlı hikâyesinde, Afganistan'da dilini ve kültürünü öğrenme ve yaşatma çabasını şöyle tasvir eder:

Mezârîşerifteki muhacir vatandaşların toplantılarında vatana olan ilgiyi görünce hayran kalırdım. Her sohbette Avrupa ve Türkiye'de milli mücadeleci vatanseverler tarafından neşredilen kitaplar, dergiler ve gazetelerdeki yazılar beni mest ediyordu. İbni Sina, Ali Şîr Nevâî, Bâbü, Necmeddin Kübrâ, Hâce Âbid, Abdurrahman Câmî, Mukîmî, Abdullah Kadîrî, Çolpan, Sadreddin Aynî, Mahtumkulu, Abay, kısacası bütün klasik yazarlar ve onların eserleri üzerinde yapılan sohbetlerde ben aslımı tanımış gibi oluyordum. Böylesi toplantılarda hiç ağırsınmadan hizmet eder ve bundan dolayı daha da huzur duyardım (internet 6).

Görüldüğü gibi Özbekistan dışında büyüyen biri dahi Özbek kültürünü öğrenirken Mahtumkulu'yu unutmamaktadır.

5. Klasik ve Günümüz Özbek Müziğinde Mahtumkulu

Özbek müziğinde Nevâî, Bâbü, Meşreb, Üveysî, Nâdire, Miskîn, Âgehî, Furqat gibi Çağatay Türkçesiyle yazan şairler yanında Türkmen Edebiyatının kurucusu Mahtumkulu'ya ait eserler de bestelenmiş, severek dinlenmiştir. Hâlen de bu eserler okunmaktadır.

Özbek müziğinin en önemli bestekâr ve ses sanatçılarından Şerâli Corâyev'le yapılan *Âvvâlâ Âshiq Boling* (Evlâ Âşık Olun) başlıklı sanatçının seslendirdiği şarkıların sözleri üzerine yapılan bir sohbet yazısında sanatçı Mahtumkulu'dan şöyle bahsetmektedir:

Amma bir düşünelim bakalım, kim bugün başkaları için gönülden çabalamakta? Hangi insan kendisinin tanıdığı bildiği insana, ondan gizlice, onun için iyi temennilerde bulunmaktadır? Yahut hangimiz yanımızdaki insanın meselelerini gördüğümüz bildiğimiz halde yardım etmesek bile onun müşkülâtının kolaylaşmasını dileriz? Maalesef, kalbi parçalayan bu sorulara yerinde cevaplar bulmak git gide zorlaşmakta. İşte böyle ümitsiz sorular *Muhtâc Qılmâğil* "Muhtaç Etme" şarkısını dinlediğim zaman beni daha da üzmektedir. Bu sorulara cevap olarak terennüm edilen bu şarkının sözleri büyük şair Mahtumkulu'nun kalemine aittir. Türkmen halkının meşhur şairini anlatmaya

hacet yok. Bizim tahlil ettiğimiz bu şarkının bizzat daha başlangıç satırları Mahtumkulu'nun kâmil insan olduğunu ispatlamaktadır. Çünkü gerek siz gerek biz yalnızca kendimiz için, yeme içmemiz ve müreffeh yaşamamız için didinip durduğumuz esnada şair:

Fâni dünya senden dileğim şudur:

Merdini namerde muhtâc etme sen!

diye feryat etmektedir (internet 9).

Bizim genel ağda yaptığımız taramalarda Mahtumkulu'ya ait şiirlerin bestelenerek Özbekistan'ın en ünlü ses sanatçılarınca okunduğunu gördük. Aşağıdaki tabloda Mahtumkulu'nun Özbeklerce bestelenen tespit edebildiğimiz 24 şiirinin Türkmen ve Özbek Türkçelerindeki adları ile bu şarkıları okuyan ses sanatçıları verilmiştir. Hemen belirtelim ki bu dökümden klasik, halk müziği veya günümüz popüler müzik eserlerini okuyanlar karışık bulunmaktadır. Ayrıca bu kadar çok sevilen bir şairin şiirlerinin bizim tespit edebildiklerimizin dışında, başka ses sanatçıları tarafından da okunuyor olabileceğini söylemek yanlış bir çıkarım olmayacaktır. Mahtumkulu'nun bestelenen şiirlerinin Özbek Türkçesine farklı uyarlamasından dolayı sanatçıların okudukları eserlerin ismi farklı olabilmektedir. Ancak elimizde bulunan Türkmen Türkçesiyle yayımlanmış Mahtumkulu'nun şiirlerinin yer aldığı çalışmalarda bir şiirin karşılığını bulamadık. Bu taramalar esnasında şu eserlere başvurulmuştur:

- *Mağtımğulu – Goşgular*, 1991, hazırlayan: Tecen Nepesov. Aşkabat: Turanç (Latin harfli)
- *Mağtımğulu Saylanan, Eserler*, 1993, hazırlayan: Hangeldi Agahanov. Aşkabat: Türkmenistan Kinematografyaçılar Birleşigi. (Kiril harfli)
- *Dîvân-ı Mahtımğulu Firâğî (Metn-i intikâdî)* 2.cilt, 2010, hazırlayanlar: Nurmammed Aşırpûr – Yûsuf Gocuk, Gûrgân (e-kitap). (Arap harfli)
- *Mağtımğulu Eserler Yığındısı* I. cild, 2012, hazırlayan: Annagurban Aşirov. Aşkabat: Türkmenista Bilimler Akademisi Milli Elyazmaları Enstitüsü (Latin harfli)
- *Mağtımğulu*, 2014, hazırlayan: Baymuhammet Atalyeveci Garriyev. Aşkabat: Türkmen Döwlet Neşiryat. (Latin harfli)
- *Mağtımğulu Prâğınıñ Kâmil Divanı*. 2014. hazırlayan: Orazpolat Ekäyev. Aşkabat: İnan İslam Cumhuriyeti'nin Türkmenistan Elçiliği ve İnan İslam Cumhuriyeti Sadaret Bankasının Aşkabat şubesi yayını. (Latin harfli)

Aşağıda verilen her iki lehçeye ait metinler 34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabesine uyarlanmıştır.

Türkmen Türkçesindeki adı ⁴	Özbek Türkçesindeki adı	Okuyanlar
Ayrıldım	Äyryldim	Ätäcän Xudâyşukurov, Dilmuräd Sultánov
Ayrılma	Äyrylmä	Kämilcän Ätäniyázov Bábámuräd Hämdämov Äğäbek Säbirov Dilmuräd Sultánov Ärslän Ätäcänov Bunyädbek Säidov
Aşık Bolmuşam	Äşiq Bolmuşäm/ Bolmuşäm	Kämilcän Ätäniyázov Rähmätcän Qurbánov Bábámuräd Hämdämov Bunyädbek Säidov – Bekzäd Häqqiyev Bährám Nüzärov
Baradır	Ötib Bärädur	Cähängir Ätäcänov
Bolar Sen	Bolärsän	Färhäd Qäländärov
Bolmas	Bolmäs	Bábámuräd Hämdämov Öktäm Ähmedov Säbircän Mominov Ruslän Mätinäzärov
Boylarıña	Boyläringgä	Ärälmirzä Säfärov, Ätäbek Muxämmädzähid Husniddinbek, Kämäliddin Rähimov, Mä'murcän Uzäqov, Murädcan Ähmedov, Öktäm Mominov, Şuhrät Qäyumov, Xurşid Räsulov, Yähya'bek Mominov, Muhämmädzähid Ätäbek
Bu şiirin orijinal adı bulunamadı.	Bu Dunyâ Sändän	Äğäbek Säbirov
Eyvanı Dört	Säväl-Cäváb	Färhäd vä Şirin
Görüm Görülmegen yerde	Näsixät / Äqil Bolsang	Şeräli Coräyev Ährär Usmánov
Göze Mıhmandır	Mehmändur	Äçilbek Mätçänov Äğäbek Säbirov

⁴ Her iki lehçeye ait yazımlar 34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabesine uyarlanmıştır.

		Bâbâmurâd Hâmdâmov Bâhrâm Egâamberdiyev
Gözlemeyin Bolarmı?	Gâr Kâklik Âldırsâ	Şerâli Corâyev
Gözüm Düşdi	Közim Tüşdi	Fârhâd Qäländârov Şerzâd İbrâgimov Kârimbây Râhmânov
Yat bolar	Yât bolâr	Âğâbek Sâbirov
Yar Eylâr	Hâmdâm Bol	Kâmâlididdin Râhimov Âkmâlîxân Bâbâxânov
Mâtâç Eyleme	Muhtâc Âylâmâ / Muhtâc Qılmâgin	Şerâli Corâyev Âsilbek Âmânullâh Âkbâr Cumâyev Âybek Quvvâtov
Nâme Sen	Nâmäsân	Feruzbek Nârmâtov
Narı Bolmasa	Bolmäsâ	Âçilbek Mâtçânov
Otur-turuşın görüñ	Köring/ Birâv bilân âşnâ bolây desângiz	Âğâbek Sâbirov Dilmurâd Sultânov Kâmilcân Âtâniyâzov, Şerâli Corâyev
Paş Eder Seni	Fâş etâr sâni	Âğâbek Sâbirov
Pıgan eglenmez	Dâvrân Toxtâmäs	Şerâli Corâyev
Ölmesden Burun	Sâğlıq Qadrini Bil	Âtâcân Xudâyşukurov Zumrâd Xâlfâ Ruslân Lâtnâzârov Âğâbek Sâbirov Kâmilcân Xocâyev Şuhrât Bâbâcânov
Yar eylâr	Âqling bolsâ	Âkmâlîxân Sofixânov Bâbâxân Sofixânov Şerâli Corâyev Âhrâr Usmânov

Özbeklerce bestelenip sevilerek okunan bu şiirlerin kimisinde Türkmen Türkçesinden farklı olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Türkmen ve Özbek versiyonları bu durumu açıkça göstermektedir.

Türkmen versiyonu	Özbek versiyonu
Şükür, alhamdulilla! Canana gözüm düşdi. Meyhanada mey içdim, Messana gözüm düşdi.	Bugün meni ey dostlâr Cânânâ gözüm düşdü Mâhliyâ boldım endi Mâstânâ gözüm düşdü

Mahtumkulu'nun şiirleri Sovyet öncesi dönemden beri Özbeklerce sevilerek okunmaktadır. Dolayısıyla bu durum ilk olarak metnin alındığı nüsha farklılığından kaynaklanabilir. Diğer bir sebep de Mahtumkulu'nun bestelenmiş eserleri halk arasında öyle kabul görmüştür ki anonim gibi davranılarak bunlara değişiklik veya eklemeler yapılmış olabilir.

6. Mahtumkulu'nun Bir Şiirinin Özbek Türkçesine Çevirisine Örnek

Mahtumkulu'nun şiirleri değişik defalar Özbek Türkçesine çevrilmiştir. Örnek olması amacıyla aşağıda şairin *Görün* redifli şiirinin önce Türkmen Türkçesi, ardından Özbek Türkçesine iki farklı kalemce çevirisi verilmiştir. Şiirin Meşhed'de basılan Arap harfli nüshasından ilgili sayfanın tıpkıbasımı, ise makalenin sonunda verilecektir. Arap harfli metinde "Otur Turuşın Görün" şeklinde başlığı bulunan bu şiir, bizim yararlandığımız Latin harfli Türkmenistan alfabesiyle basılmış eserde "Görün" adıyla verilmiştir. Günümüz Özbek ve Türkmen Latin alfabeleriyle yazılan metinler tarafımızdan Türkiye'deki çalışmalarda kullanılan 34 harfli Ortak Alfabeyle aktarılmıştır.

Görün	Köring (Cumäyev-Zulpiyev:85-86)	Köring (Qasimov vd.: 394)
Her yigidiñ aslın biley diyseñiz, Märekede otur-turuşın görün. Birew bilen aşna bolay diyseñiz, Ozal ıkrarında duruşın görün. Uzak, yakın yola barar bolsañız, Merdanlık gılıcın çalar bolsañız, Bir bedewni saylap alar bolsañız, Sınasın, sağrısın, gerişin görün. Bir pul düşse bir üflisñ goluña, Göwsün açıp gezer gışñ yeliñe,	Här yigitning äslin biläy desängiz Mä'räkädä otur-turuşın köring! Biräv birlä äşnä boläy desängiz, Ävväl vä' däsidä turuşın köring! Uzâq-yâqın yolgä bärär bolsängiz, Märdlik qılıcını sälär bolsängiz, Bir bedävni säyläb älä bolsängiz, Siyñäsın, säğrısın kerişin köringiz! Bir pul tüşsä bir ifläsning qolnä, Köksin açıb kezär qışning yelinä Xäridär bolsängiz qızgä, kelinä,	Här yigitning äslin biläy desängiz Mä'räkädä otırıb-turuşın köring, Biräv birlä äşnä boläy desängiz, Ävväl öz sözidä turuşın köring, Uzâq-yâqın yolgä bärär bolsängiz, Märdlik qılıcını sälär bolsängiz, Bir bedävni säyläb älä bolsängiz, Siyñäsın, säğrısın kerişin köringiz. Bir pul tüşsä bir ifläsning qolığä, Köksin açıb kezär qışning yeligä

<p>Hırırdar bolsañız gıza, geline, Edebin, erkanın, oturşın görün.</p> <p>Goç yigidiñ at-yaragı şay bolsa, Yetişer, her yerde hayda-hay bolsa. Özi Hatam bolup, yene bay bolsa, Çar tarapdan mıhman gelişin görün.</p> <p>Bir niçäni kıldın malı- bisarı, Bir niçäni kıldın bir puluñ zarı. Yağşı-yaman hemme adamın barı Nobat bilen ötüp barışın görün.</p> <p>Taırnı bizar, bilin, zekatsız baydan, Siz hem gaçın, zınhar ol gelen çaydan, Merde bir iş düşse görer hudaydan, Namardıñ hemradan görüşin görün.</p> <p>Namart yörer mıdam ölümdeñ gaçıp, Öyüne gelende, zährini saçıp, Mert yigit mıhmana göwsünü açıp, Namardıñ meydana barışın görün.</p>	<p>Ädäbin, ikrâmın, oturşın köring!</p> <p>Er yigitning ât-yârâğı şây bolsä, Yetişär här yerdä “häy-dä, häy!” bolsä, Özi Häräm bolıb, yänä bay bolsä, Çâr âtrâfdän mehmân kelişin köring!</p> <p>Bir neçäni äyläb mâli-bisyârı, Bir neçäni qılıb bir pulning zarı, Yäxşı-yâmân âdäm zâtuning bârı, Nävbät bilän ötib barişin köring!</p> <p>Tängri bezäri, biling, zäkatsız bâydan, Siz häm qaçing darhâl ul kelär çâydan, Märd başgä iş tüssä, körär Xudâydan, Nâmärdning hämrâhdän körüşin köring!</p> <p>Nâmärd yürär mudâm ölimdän qaçıp, Üyinä bargändä zährini saçıp, Märd yigit ölimgä köksini açıp, Mâydändä ters sävâş qurışın köring!</p> <p>Zâlimlär unutär zikri - Âllânı, Ärzân âlib, qımmät sätär ğällänı, Sudxor näinsäflär häläâl tillänı,</p>	<p>Xäridâr bolsängiz qızgä, kelingä, Ädäbin, ikrâmın, oturşın köring.</p> <p>Märd yigitning ât-yârâğı şây bolsä, Yetişär här yerdä häydä-häy bolsä, Özi Xätäm bolıb, yänä bay bolsä, Çâr âtrâfdän mehmân kelişin köring.</p> <p>Bir neçäni qılding mâli bisarı, Bir neçäni qılding bir pulning zarı, Yäxşı-yâmân âdäm zâtuning bârı, Nävbät bilän ötib barişin köring</p> <p>Tängri bezäri, biling, zäkatsız bâydan, Siz häm qaçing zinhär ul kelär çâydan, Märdgä bir iş tüssä, körär Xudâydan, Nâmärdning hämrâhdän körüşin köring.</p> <p>Nâmärd yürär mudâm ölimdän qaçıp Üyigä kelgändä zährin saçıp, Märd yigit mehmânä köksini açıp, Nâmärdning mehmännän qaçışın köring</p> <p>Zâlimlär unutär zikri Âllânı</p>
---	--	---

<p>Zalımlar unudar zikri- allanı, Arzan alıp, gummat satar gallanı, Süythor nayınsaplar halal tillanı Haram peydasına berişin görün.</p> <p>Şeytan-melgun hergiz tagat etdirmez, Haramdan gaytarmaz, halal iydirmez, Roza tutdurmaz, namaz uydurmaz, Lagnatı şeytanın talışın görün.</p> <p>Goç yigidiñ işi söhbet-saz bolar, Köñli gış bolmayan, dayım yaz bolar, Yağsınıñ köñlünde kine az bolar, Yamanın günde bir uruşın görün.</p> <p>Gadırdan gardaşdan uzak daş bolup, Gadırsız yat bilen garındaş bolup, Magtulgı, nâsazlara duş bolup, Hocanın, seyidiñ yörüşin görün.</p>	<p>Härâm faydäsigä berişin köring!</p> <p>Şäytân mäl'un härgiz täät etdirmäs, Härämdän qäytärmäs,häläl yutdirmäs. Nämâzgä yolätmäs, rozä tutdirmäs, Lâ'näti şäytânning tälâşın köring!</p> <p>Märd yigitning işi subhät – söz bolär Köngli qış bolmäyın, däim yâz bolär, Yäxşining könglidä ginä äz bolär, Yämänning kündä bir uruşın köring!</p> <p>Qädrdän qärdâşdan uzâq-tâş bolib, Qädrsız yât bilän qärındaş bolib, Mäxtumqulı, nâsâzlärgä duç bolib, Xocäning, säidning yürüşin köring!</p>	<p>Ärzân älib, qımmät sätär ğällanı, Sudxor nâinsâflär häläl tillanı Härâm faydäsigä berişin köring.</p> <p>Bu dörtlük çeviride yok.</p> <p>Märd yigitning işi subhät – söz bolär Köngli qış bolmäyın, däim yâz bolär, Yäxşining könglidä ginä äz bolär, Yämänning kündä bir uruşın köring.</p> <p>Qädrdän qärdâşdan uzâqdä turıb, Qädrsız yât bilän qärındaş bolib, Mäxtumkulı, nâsâzlärgä duç bolib, Xocäning, säidning yürüşin köring</p>
---	---	--

7. Sonuç

Türkmen'in büyük bilgisi, yazı dilinin kurucu olan Mahtumkulu aynı zamanda Özbek Türkleri için de büyük bir şahsiyettir. Üstelik etkisi geçmişten bugüne artarak devam etmektedir. Günümüz Özbek şiir ve müzik severlerinin vazgeçemeyeceği, vazgeçemeyeceği bir kaynaktır. Eserleri defalarca basılan, birçok şiiri en az mensubu

olduğu Türkmen Türkleri kadar sevilen, benimsenen bir şair, soyca olmasa bile duygucu Özbek Türklerinin öz bilgesidir, şairidir, ecdadıdır demek fazla abartılı olmasa gerektir. Bu çalışmadaki Özbek Türkçesiyle olan metinlerdeki bilinmeyen kelimeler

âdâm: insan, âdem ârzân: ucuz âsl: asıl, öz âşnâ: tanış, dost ât : at âvvâl: evvel, önce -b âl-: kişinin eylemi kendisi için yaptığını gösteren tasviri birleşik fiil bâr-: varmak, gitmek bârî: hepsi bây: zengin bedâv: kaliteli at cinsi bezâri: serseri bil-: bilmek, anlamak, öğrenmek bilân: ile bir neçâ: birçoğu, niceleri; birkaç birâv: biri, bir kimse birlâ: ile bisyrâ: çok bol-: olmak cây: yer çâr âtrâf: dört bir yan, her yan -dân kör-: -dAn kaynaklandığını düşünmek, -dAn bilmek darhâl: derhal duç (bol-): dışar olmak, ginâ: kin, garez, düşmanlık, haset gâllâ: tahıl, buğday hâm: da/de bağlacı hâmrâh: yoldaş, arkadaş hâr: her hârgiz: asla, katiyen hâydâ-hây iflâs: pis, sevimsiz, kötü ker-: germek kez-: gezmek kökis (+i > köksi): göğüs kündâ: her gün mâ'râkâ: düğün dernek, toplantı mâftun: meftun, tutkun, seven küylâ-: terennüm etmek mârdlik: yiğitlik, mertlik	qâdrsız: değersiz, değer bilmeyen qâlâm: kalem qârdâş: kardeş, yakın dost qârindâş: arkadaş qâytar-: geri çevirmek, döndürmek, iade etmek, engellemek qımmât: kıymetli, pahalı. qol: kol, el rozâ: oruç sâid: bahtlı, mutlu (Bu kelime Türkmen Türkçesindeki metindeki seyid kelimesi karşılığında kullanılmıştır.) sävâş: savaş sâyilâ-: seçmek siynâ: sine sudxor: faizci, tefeci şây: hazır şe'r: şiiir şox tâlâş: telaş Tângri: tann tâş: diş ters: çabucak, derhal tillâ: Altın, altın para tör: başköşe tur-: ayağa kalma, (bir yerde) durmak, tüş-: düşse (pul tüş-: ele para geçmek) ul: o (3. teklif şahıs ve işaret zamiri, işaret sıfatı) umr: ömür unı: onu bir umrgâ: ömür boyu ur-: vurmak urış: kavga, dövüş; savaş uzâq: uzak üy: ev xâridâr: alıcı Xâtâm: Hatem-i Tâi, VI. asırda yaşamış meşhur Arap şairi. Yakın ve Ortadoğu edebiyatında ve folklorunda cömertliğin sembolüdür. yâmân: kötü yânâ: yine yârâğ: silah; alet edevat
--	--

<p>mehmân: misafir mudâm: müdam, daima nâinsâf: İnsafsız, acımasız nâsâz: uygun olmayan nâvbât: öt-: geçmek özi: kendisi pul: para qâç-: kaçmak qâdrdân: yakın dost, ahbab</p>	<p>yât: yad, yabancı yâxşı: iyi, hayırlı, olumlu; güzel yolât-: karşılaştırmak, yol vermek. yür-: yürümek, dolaşmak; (mecz.) yaşamak zâhâr: zehir zâr: muhtaç zikri – Âllâ: Allah'ı zikretme zinhâr: asla, katiyen; kesinlikle</p>
---	---

Türkmen ve Özbek Türkçelerine Ait Metinlerin Çekim Ekleri

Türkmen Türkçesiyle olan metinlerdeki çekim ekleri	Özbek Türkçesiyle olan metinlerdeki çekim ekleri
<i>İsim çekim ekleri</i>	<i>İsim çekim ekleri</i>
<p>+A: Yönelme hâli eki +dA: Bulunma hâli eki +dAn: Çıkma hâli eki. +lAr: Çokluk eki. +n̄: 2. teklik şahıs iyelik eki. +n: 3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra kullanılan belirtme hâli eki +n+: zamir n'si +nâ (<n+gA): 3. teklik şahıs iyelik ekinin üzerine gelme yönelme hâli eki. +nI: Belirtme hâli eki. +nIñ: Ünlülerle biten isimlere gelen tamlayan hâli eki +nXñ: Ünlülerle biten isimlere gelen tamlayan hâli eki. +sX: Ünlülerden sonra kullanılan 3. teklik şahıs iyelik eki. +X: Ünsüzlerden sonra kullanılan 3. teklik şahıs iyelik eki. +Xñ: Ünsüzlerden sonra gelen tamlayan hâli eki.</p>	<p>+ä: Yönelme hâli eki (3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra araya zamir n'si alarak -esasen şiir dilinde olmak kaydıyla- nadiren kullanılır.). +çä: Eşitlik hâli eki. +dä: Bulunma hâli eki. +dän: Çıkma hâli eki. +gä: Yönelme hâli eki. +l: Ünsüzle biten tabanlara gelen 3. teklik şahıs iyelik eki. +lär: Çokluk eki. +m II: 1. teklik şahıs iyelik eki. +n: 3. Teklik şahıs iyelik ekinden sonra kullanılan belirtme hâli eki (örnek: urışın) +n+ : Zamir n'si (3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra -esasen şiir dilinde olmak kaydıyla- nadiren kullanılır.). +nän: Çıkma hâli eki (bu yapı ağız metinlerinde kullanılır.) +nI: Belirtme hâli eki. +ning: Tamlayan hâli eki +sI: Ünlüyle biten tabanlara gelen 3. teklik şahıs iyelik eki.</p>
<i>Fiil Çekim Ekleri</i>	<i>Fiil Çekim Ekleri</i>
<p>-An: -An ve -DXk işlevlerinde sıfat-fiil eki. -AndA: -XncA, -XndXgXndA işlevlerinde zarf-fiil eki, -Ar: Olumlu geniş zaman çekim eki. -Ar: -An ve -AcAk işlevlerinde sıfat-fiil eki. -Ay: 1. teklik şahıs emir-istek eki. -mayan: -mAdAn, -mAyArAk işlevlerinde zarf-fiil eki -mAz: Olumsuz geniş zaman çekim eki.</p>	<p>-är I: geniş zaman eki. -är I: geniş zaman sıfat-fiil eki. -äy: 1. teklik şahıs istek eki. -b: Zarf-fiil eki. -di: Görülen geçmiş zaman eki. -gändä: -DXgXndA, -XncA, -(X)rsA işlevinde zarf-fiil eki. +m I: Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde 1. şahıs eki.</p>

+ñ(Xz): (Görülen geçmiş zaman ile şart kipi çekiminde) 2. çokluk şahıs eki. -sA: şart eki -Xñ: 2. çokluk şahıs emir-istek eki (nezaket ve saygı için 2. teklif şahıs için de kullanılır) -Xp: Zarf-fil eki. -Xş: Mastar eki	-mäs: Olumsuz geniş zaman eki. -mäyün: -mAdAn, -mAyArAk, -mAYl işlevinde zarf-fil eki -ng(iz): 2. çokluk şahıs emir-istek eki (Bu ek nezaket gereği 2. teklif şahıslar için de kullanılır.). -r: Olumlu geniş zaman eki. -sä: Şart eki. -ş-: Fiilden fiil yapan işteşlik eki.
---	--

Kaynakça

- Äbulfäyz M. “Munävvär Şe’riyät” <http://kh-davron.uz/kutubxona/turk/maxtumquli-asarlar.html> erişim: 26.06.2017.
- Açık, F. (2013). “Abdulla Oripov’un Şiirlerinde Özbek Kimliği ve Özbekistan”, Gazi Türkiyat, Güz 2013/13: 45-58.
- Äçilov, E. (2007). Mähtumquli Dunyâ Ötib Bärädır Şe’rlär. Taşkent: Şark Nəşriyätı.
- Äripov, Ä. (2001a). Tänlängän Äsärler 2. Taşkent: Ğäfür Ğuläm.
- Äripov, Ä. (2001b). Tänlängän Äsärler 4. Taşkent: Ğäfür Ğuläm.
- Aşırov, A. (2012). Mağtımquli Eserler Yığındısı. Aşkabat: Türkmenistan İlimlar Akademisi.
- Aşırpür, N. –Gocuk Y. (2010). Dıvân-ı MağtımGulı Firâğî (Metn-i intikâdî) 2.cilt. Gürgân (e-kitap).
- Coräyev, Ş.
http://www.ziyouz.com/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=99999999 erişim: 15.10.2017
- Cumäyev Ä. ve Zulpıyev, C., (2008) Mähtumquli Firâğiy Säylänmä. Taşkent: Özbekistân.
- Ekäyev, O. (2014). Mağtımquli Pıragınıñ Kämil Divanı. Aşkabat: İnan İslam Cumhuriyeti’nin Türkmenistan Elçiliği ve İnan İslam Cumhuriyeti Sadaret Bankasının Aşkabat şubesi yayını
- Erkinov, S. (1999). “Mäxtumquli” Mä’naviyät Yulduzları (Märkäziy Äsiyalik Mäşhur Siymälär, Ällämälär, Ädiplär) hazırlayan: M. M. Xäyrulläyev. Taşkent: Äbdüllä Qädiri. s. 293-296.
- Garriyev, B. A. (2014). Mağtımquli. Aşkabat: Türkmen Döwlet Neşiryat.
- Häsänov, H. (1981). Säyyäh Älimlär. Taşkent: Özbekistân.
- İsmail, H. <https://jadidlar.wordpress.com/2007/02/21/men-sevgan-ashula/> erişim: 27.10.2017.
- Kahraman, Ä. (2007). “Mahtumkulu”. İslam Ansiklopedisi c. 27, 393-394 s.
- Kärimov, B. “Mäxtumquli”, Özbekistân Milliy Entsiklopediyası M Xärfi. Dävlät Nəşriyätı. Taşkent, 372-373 s. (www.ziyouz.com erişim: 25.08.2017.)
- Qäsımov, B., Cumäyev, N. ve Älim, S. (1997). Özbek Ädäbiyätı Mäcmuä (XV äsrning ikkinçi yärmi – XIX äsr) 10-Sinf Üçün. İkkinçi Nəşri. Taşkent: Oqıtuvçi .
- Qurämbäyev, K. (2011) ‘Xälislikkä nimä yetsin’ Özbekistân Ädäbiyätı vâ Sän’ätı Gazetası yıl 201. sayı 148 (<http://n.ziyouz.com/matbuotuz/hozirgi-davr-matbuoti/karimboy-qurambojev-xolislikka-nima-yetsin-2011> erişim: 15.06.2017.
- Mağtımquli. (2014). hazırlayan: Baymuhammet Atalıyevič Garriyev. Aşkabat: Türkmen Döwlet Neşiryat

- Magtımğulı Eserler Yığındısı I. cild. (2012). hazırlayan: Annagurban Aşırov. Aşğabat: Türkmenistanıñ Illmlar akademiyasınıñ Milli golyazmalar institutu.
- Magtımğulı – Goşğular. (1991). hazırlayan: Tecen Nepesov. Aşğabat: Turan.
- Magtımğulı Pırasınıñ Kämil Divanı. (2014) hazırlayan: Orazpolat Ekäyev. Aşğabat: İnan İslam Cumhuriyeti'nin Türkmenistan Elçiliğı ve İnan İslam Cumhuriyeti Sadaret Bankasının Aşğabat şubesi.
- Magtımğulı Saylanan, Eserler (1993). hazırlayan: Hangeldi Agahanov. Aşğabat: Türkmenistan Kinematografyaçılar Birleşigi.
- Mahdum A. N. (2016). “Mahdumkulu Şiirinin Çok Sevilib Yaygınlaşmasının Sebepleri Üzerine”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/1, s. 197-231.
- Mähmudov, M. (1993). “Özligingni Unutmä Elim!”, *Fitnä Sän'ati II*, hazırlayanlar: Ähmädcän Melibäyev – Sä'dullä Ähmäd, Taşkent: Fän. s. 106-117.
- Mä'näviyät Yulduzları (Märkäziy Äsiyalik Mäşhur Siymälär, Ällämälär, Ädiplär). (1999). hazırlayan: M. M. Xäyrulläyev. Taşkent: Äbdullä Qädiri.
- Mirtemir (1971). *Äsärler Üç Tomlik, İkkinçi Tom Şe'rler vâ Poemalar*, Taşkent: Ğäfur Ğuläm.
- Mahtümğulı Firäğiniñ Kämil Divanı. (1383) hazırlayan: Muräd Durdı Käzi. Meşhed: Gülşen.
- Mustäqıl Dävlätlär Hämdostliğı Xälqlär Ädäbiyätü. (2012). Nukus: Özbekistän Respublikası Xalq Ta'limi Vazirligi Aciniyät Nämidağı Nukus Davlat Pedagogika İnstituti.
- Ödäyev, O., Mämmedov, A. ve Aşırmämmedov, N. (2014). *Könül Nağışları*. Aşğabat: Türkmen Döwlet Neşriyat.
- Özbekistän Milliy Entsiklopediyası Ä Xärfi. Taşkent: Dävlät Näşriyätü. <http://n.ziyouz.com/kutubxona> erişim: 10.05.2017.
- Özbekistän Milliy Entsiklopediyası X Xärfi. Taşkent: Dävlät Näşriyätü. <http://n.ziyouz.com/kutubxona> erişim: 10.05.2017.
- Rähmân, K., <https://www.youtube.com/watch?v=p6Asah1o-Ho> erişim: 28.10.207.
- Säyhân, S. <http://n.ziyouz.com/uzbek-nasri/sobir-sayhon-1931/sobir-sayhon-bug-doy-ekib-arpa-o-ranlar-qissa> erişim: 16.06.2017
- Tolkun. S. (2008). “Yaşayan Çağatayca veya İki Dilli Özbek Şiiri”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-24 Ekim 2008, Ankara. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008. Ankara: TDK. 4235-4246.
- Tolkun, S. (1998). “Özbek Edebiyatında Fuzulî Tesirleri”, İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, C. XXVIII. 479– 503.
- Tolkun, S. (2016). *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin -İnceleme-Şiirler-Sözlük-*. İstanbul: Kitabevi yayınları.
- Xocämberdiyev Y. (1993) “Cär Yäqäsidağı Älämän Oş Viläyätidän Fäciälär İzidan”, *Fitnä Sän'ati I*, hazırlayanlar: Ähmädcän Melibäyev – Sä'dullä Ähmäd. Taşkent: Fän. s. 72-79. <http://mulkdor.com/wp-content/uploads/2014/01/Fitna-sanati.-1-kitob.pdf> erişim: 10.08.2017.

Diğer sanal ağ kaynakları

- 1.<http://kh-davron.uz/ijod/tarjimalar/maxtumquli-oshiq-bolmisham.html> erişim: 26.08.2017.
- 2.<http://kh-davron.uz/kutubxona/turk/maxtumquli-firogiy-sheflar.html> erişim: 26.08.2017.

- 3.http://www.ziyouz.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2153 erişim: 26.08.2017.
- 4.http://kutubxona.com/Maxtumquli._Saylanma erişim: 24.09.2017.
- 5.<https://jadidlar.wordpress.com/2007/02/21/men-sevgan-ashula/> erişim: 27.10.2017.
- 6., <http://n.ziyouz.com/uzbek-nasri/sobir-sayhon-1931/sobir-sayhon-bug-doy-ekib-arpa-organlar-qissa> erişim: 16.06.2017
- 7.<http://kh-davron.uz/kutubxona/turk/maxtumquli-asarlar.html> erişim: 26.06.2017
- 8.<https://www.youtube.com/watch?v=p6Asah1o-Ho> erişim: 30.09.2017
- 9.http://www.ziyouz.com/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=999999 erişim: 30.09.2017
- 10.<http://kun.uz/uz/news/2017/05/18/fotoreportaz-toskent-sarida-mahtumkuli-nomidagi-kuca-va-memorij-edgorlikning-ocilis-marosimi-bulib-utdi> erişim: 30.10.2017 erişim: 24.09.2017
- 11.<http://kh-davron.uz/kutubxona/turk/maxtumquli-sherlar-maqsud-asror-tarjimalari.html> erişim: 26.08.2017.
- 12.<http://uzedu.uz/Xtv/IchkiBatafsil/90?ID1=304> erişim: 26.08.2017
- 13.<http://kun.uz/uz/news/2017/05/18/fotoreportaz-toskent-sarida-mahtumkuli-nomidagi-kuca-va-memorij-edgorlikning-ocilis-marosimi-bulib-utdi> erişim: 30.10.2017

Mahtumkulu'nun Görün şiirinin tıpkıbasımı (*Mahtumkulu Firāğiniñ Kāmil Divānu: 233-234*)

اۆتۈر – تۇرۇشىن گۈرۈنگ

مەمرە دە اۆتۈر-تۇرۇشىن گۈرۈنگ	ھەر يىگىدىنگ اصلين بىلاى دىيسەنگىز
اۆل اقرارىندە دۇرۇشىن گۈرۈنگ	بىيرو بىلن آشنا بۇلاى دىيسەنگىز
مردانەلىق قىلجىن چالار بۇلسانگىز	اوزاق يۇلا گىدىپ گلر بۇلسانگىز
سىنەسىن، ساغرىسىن، گرىشىن گۈرۈنگ	بىير بىوى سايلاپ آلار بۇلسانگىز
گۈوسىن آجىپ گىز قىشىنگ يلىنە	بىير يۇل دۇشسە بىير مڧلسىنگ قولونا

ادبىن، اكرامىن، اۆتورشىن گۆرۆنگ
يتيشر هر ىردە هاى-دا هاى بۇلسا
چار طرفدان ميهمان گليشىن گۆرۆنگ
بىر نيچانى تىلدىنگ بىر پۇلۇنگ زارى
نوبات بيله اۆتوپ باريشىن گۆرۆنگ
زينهار سىز هم قاچىنگ اول گىلن جاي دان
نامردىنگ همراهدان گۆرۆشىن گۆرۆنگ
اۆيسونه گىلندە، زهرىن ساچىپ
ميداندا ترس سۆوش قۇرۇشىن گۆرۆنگ^(۱)
آرزان آليپ، قىيمات ساتار غلەنى
حرام پيداسىنا برىشىن گۆرۆنگ
حرامدان قايتارماز، حلال يوتدورماز
لمنتى شيطانىنگ تلاشىن گۆرۆنگ
كۆنگلى قيش بۇلمايىن، دايم ياز بۇلار
يامانىنگ هر گونده اۇرۇشىن گۆرۆنگ
قدرسىز ياد بيله قارىنداش بۇلۇپ

خىرىدار بۇلسانگىز قىزا، گلىنه
قوچ يىگىدىنگ آت-ياراغى شاى بۇلسا
اۆزى حاتم بۇلۇپ، ينه باى بۇلسا
بىر نيچانى تىلدىنگ مالى-بىيارى
ياغشى-يامان، بارچا آدمىنگ بارى
تانگرى بىزار ابر زكاتسىز باى دان
مردە هر ايش دوشسه، گۆرر خۇداى دان
نامرد يۆرر مدام اولومدن قاچىپ
مرد يىگىت اولومه سىنەسىن آچىپ
ظالمالار اونۇدار دكبر اللهنى
سۇدخۇر نالانسانلار حلال طلانى
شىيطان ملعون هرگز طاعت اتدېرمز
نمازه اۇىدۇرماز، روزه تۇتدۇرماز
قوچ يىگىدىنگ ايشى صحىت-سازبۇلار^(۲)
ياغشىنىنگ كۆنگلونه كينه آز بۇلار
قىردان قارداشدان اۇزاق، داش بۇلۇپ

مىختومقلى، ناسازلارا دۇش بۇلۇپ
خوجانىنگ، سىدىنگ يۆرىشىن گۆرۆنگ

18 Mayıs 2017 tarihinde Taşkent'te Mahtumkulu adı verilen sokakta dikilen Mahtumkulu âbidesi (internet 10)

